

*С.В. Майстренко**доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»,
м. Черкаси, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ

***Анотація:** У статті проаналізовано різні підходи щодо означення статусу філософії освіти, її об'єкта та предмета дослідження. Охарактеризовано філософські теорії щодо світоглядного, гносеологічного, методологічного розуміння проблемних питань освіти в сучасному глобалізованому світі.*

***Ключові слова:** філософія освіти, гносеологія, особистість, філософське пізнання, освітнє пізнання.*

Загальносвітові тенденції суспільного розвитку, що виявляються в глобалізації економіки, культури, інформаційній революції, визначають потребу у формуванні нової світоглядної формації, яка має задовольняти життєві запити та здібності особистості, сприяти реалізації її творчого потенціалу. Стимулюючи розвиток у всіх сферах суспільного життя: від економічного, технологічного прогресу до соціокультурних та політичних змін, глобалізаційні процеси формують уніфіковане сприйняття дійсності, актуалізують питання інформаційного зв'язку та пошуку освітніх форм для трансляції здобутків сучасного наукового знання. Тому для розв'язання багатьох проблем людського буття важливим є визначення місця і ролі освіти у формуванні людини XXI ст.

Філософія освіти є основою пізнавального процесу в освоєнні світу, в організації наукового знання про особистість, її світоглядні цінності, означення її місця, ролі в суспільстві. Визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти в глобалізованому суспільстві XXI ст. та перспектив розвитку, зокрема щодо вирішення проблемних завдань, є одним із пріоритетних напрямів сучасного наукового пошуку, що потребує обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти як нового рівня дослідження, пошуку засадничих основ гуманізації в індивідуалізованому сучасному особистісному просторі. Серед причин, що зумовлюють актуальність такого дослідження, сучасні науковці О. Базалук [1], А. Запісоцький [2] називають такі: усвідомлення особливої ролі освіти як чинника, що визначає інтелектуальний потенціал нації та її міжнародну конкурентоспроможність; необхідність відбору предметного змісту знань сучасної освіти, що зазнала змін відповідно до трансформаційних процесів інформаційного суспільства; ціннісно-смісловне обґрунтування сенсу людської діяльності відповідно до нового типу особистості, що формується глобалізованим простором; потреба в збереженні та передаванні загальнонаціонального культурного досвіду в умовах інформаційного, здебільшого ідеологічно маркованого світу.

Становлення філософської думки в усі часи зазнавало значного політичного й ідеологічного впливу авторитарних суспільних систем, що має деструктивний характер, оскільки сутність філософського знання свідомо деформується відповідно до гіпертрофованих ідеологічних соціально-політичних уявлень. Це призводить до спотворення наукового знання, викривлення філософського розуміння істини, втрати об'єктивності, доказовості, порушує процес сприйняття й аналізу реального стану справ, «а в найбільш потворних і жорстоких своїх формах – до масових репресій, морального і фізичного знищення ідеологічних опонентів» [5]. Тому питання примусу в освіті є дискурсивним у колі вітчизняних та закордонних учених, оскільки тісно пов'язано з питанням порушення свободи в пізнанні істини.

Освіта та філософія взаємопов'язані між собою, як і будь-які сегменти науки, культури, що намагаються пояснити й обґрунтувати як змістовність існування окремої особистості, так і засадничі принципи матеріального співіснування та духовного життя суспільства. Проблематика філософського й освітнього пізнання є ідентичною. Проте освіта є засобом делегування, що дозволяє відтворити ціннісні настанови певного епохального періоду людської життєдіяльності на індивідуально-особистісному рівні. «Оскільки ж філософське засвоєння світу розгортається як осягнення всезагального, вона (філософія) виконує в освіті методологічну функцію, визначення способу здійснення якої складає предметне поле такого напрямку філософствування, як філософія освіти. Філософія, таким чином, є теорією й методологією освіти» [4, с. 10]. Закономірно виникає розбіжність між освітою, що вивчає механізм делегування знань

шляхом використання різних педагогічних та методичних прийомів, та філософією, яка є визначником якості, змістовним наповненням, що визнається в певний період часу як суспільна норма. Філософію в цьому сенсі можна трактувати як теорію освіти, що, акумулюючи через світоглядні концептуальні засади найновіші досягнення в різних галузях знань, наділяє освіту масштабним баченням соціальних трансформацій відповідно до панівних на даний момент світоглядних концепцій. Освіта ж через застосування педагогічних прийомів та новітніх методик сприяє становленню та формуванню внутрішнього світу особистості. У межах такого делегування відбувається корегування суспільної якості освіти та її значення відповідно до нового типу культури та загальноцивілізаційних вимог глобалізованого світу, якими характеризується сучасний етап розвитку людства в загальноісторичному аспекті. Отже, формування світоглядної та етичної ціннісної системи особистості, здобуття нею знань, що сприяють її самореалізації, і є предметом філософії освіти.

Сучасні науковці визначають статус філософії освіти з кількох позицій [5]:

– невизначеність статусу: філософія освіти, будучи прикладною науковою константою, послуговується загальними філософськими твердженнями для визначення, обґрунтування, характеристики статусу освіти та закономірностей її розвитку. Одним із підходів до розуміння предмета філософії освіти є визначення її як «образу світу і місця людини в ньому», що фактично збігається із предметом філософії як науки загалом, отже, це робить невизначеним статус філософії освіти. Тому під назвою «філософія освіти» означають будь-які освітні проблеми загального характеру;

– плюралізм думок: трактування всезагальних питань розвитку освіти лише в освітній площині (методологія педагогіки або загальна педагогіка), що ставить під сумнів доцільність розвитку філософії освіти як самостійної галузі науки. Таке тлумачення має дискурсивний характер і досить широко представлено в науковій літературі: педагогіка виступає як єдина спеціальна наука про освіту, а предмет філософського аналізу визначається як зв'язок найбільш широких уявлень про людину, суспільство, світ у педагогічній дійсності (В. Краєвський); предметом наукового пізнання є актуальні філософські проблеми теоретичної педагогіки, освіти, що робить безпідставним визнання існування філософії освіти (Г. Філонов); відмова від педагогіки та заміна її філософією освіти (В. Кумарин). Негативним аспектом такої полярності тлумачень є применшення значущості проблем філософії освіти, що призводить до ухвалення безвідповідальних стратегічних і політичних рішень у практичній діяльності;

– інтегрований підхід трактує становлення філософії освіти як міждисциплінарної галузі наукового пізнання, що ґрунтується на синтезі дедуктивної та індуктивної логіки, що асимілює дані різних наук. Це представлено у вигляді поширення загальнофілософських ідей та тверджень на сферу освітньої діяльності. Філософія освіти постає як комплексне та міжгалузеве вчення в межах соціальної філософії, що має предмет – осмислення самого процесу отримання знань, формування умінь та навичок, вивчення системи культурно-ціннісних досягнень, що спрямовані на задоволення запитів системи освіти (В. Андрущенко, В. Кремінь, М. Михайлова).

У світовому філософсько-освітньому дискурсі визначається низка філософських тенденцій, що відображають іноді досить суперечливі думки щодо розуміння сутності філософії освіти, предмета її вчення, методів наукового пізнання [4, с. 41–44]:

– аналітична (В. Брецинка, Р. Пітерс, А. Фішер, І. Шеффлер) – зосередженість на структурі та статусі педагогічного знання, визнання детермінованості автономії людини та цілей освіти відповідно до суспільних та часових вимог;

– критико-раціоналістична (Г. Здарцил, Ф. Кубе, Р. Лохнер) – розмежування педагогічного та філософського вчення; критика ірраціоналізму і тоталітарного підходу в освіті; визначення процесу виховання як «соціальної інженерії», що базується на таких ціннісних орієнтаціях виховання, як «критично-перевіряючий розум»; надання переваги соціалізації в педагогічному процесі, тобто спрямованість на підготовку успішної в соціальному та професійному плані особистості (У. Джеймс, Д. Дьюї) [2, с. 79–80]. Окремий напрям – теорія нового гуманізму (Дж. Вільсон, Р. Кольберг) – означення визначальної ролі мови в дидактичному процесі та формально-логічних методів навчання, що дозволяють раціоналізувати процес виховання, сприяють формуванню логічної культури мислення;

– біхевіористська (Е. Торндайк, Д. Уотсон, А. Вейс, У. Хантер) – виявлення об'єктивних закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють поведінку людини, як спосіб реакції у відповідь на зовнішні подразники [2, с. 76];

– необіхевіористська (С. Прессі, Б. Скіннер, Е. Толмен, К. Халл) – визнання людської поведінки як керованого процесу, що перебуває в прямій залежності від системи стимулів і заохочень; виокремлення

особливої ролі моральної відповідальності, що забезпечує життєстійкість соціальної системи; прагне до формування освітнього ідеалу – дисциплінованої працюючої особистості;

– неопрагматична (А. Комбс, Е. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Рорті, С. Хук) – індивідуалізує підхід до виховання, визначаючи головну роль у цьому процесі – самоствердження особистості, обстоювання свого вибору та довільності в поведінці, зменшення контролю та критики, що перешкоджають самовираженню та формуванню особистості;

– соціал-конструктивістська (Р. Будон, П. Жіральделлі, Т. Альвес-Маззотті) – визнання істинності емпіристської тези про тотожність між твердженнями та реальністю, сприйняття реальності через особистісну інтерпретацію та свідоме її конструювання відповідно до сутнісного розуміння своїх потреб і переваг суб'єктами навчального процесу;

– емансипаторсько-педагогічна (С. Боуелс, Г. Джинтіс, М. Еплл, А. Ілліч, П. Макларен, П. Фрейре) – окреслює необхідність критичного мислення, виховання емансипованих суб'єктів, що дозволить розвивати вільний дискурс, зазначає вплив політики й індустріального суспільства на освітні процеси;

– діалогічна (М. Бубер, Ф. Розенцвейг, О. Розеншток-Гюссі) – в основі – розуміння комунікативної природи навчання, діалогічності освітнього процесу;

– екзистенційно-герменевтична (У. Баррет, О. Больнов, М. Лангевельд, Г. Ноль, Г. Рот, Е. Шпрангер) – порушення питань самореалізації особистості, виявлення сенсу освіти, формування образу людини – духовної істоти;

– гуманітарно-педагогічна (Е. Венігер, Т. Літт, Г. Ноль, Г. Рот) – окреслює гуманітарну спрямованість педагогічного вчення, звільняючи його від нашарувань політики й ідеології;

– постмодерністська (С. Ароновітц, Н. Бурбуліс, Г. Жиру, Д. Ленцен, В. Фішер) – актуалізує питання формування сутнісних ідеалів особи та суспільства в сучасному глобалізованому та технічно цивілізованому світі; виступає за подолання ієрархій, диктату теорій, бюрократизму, політизації в освітньому процесі;

– феміністська (Дж. Батлер, М. Беленкі, Б. Хукс) – спростування домінування у владі, зокрема в освітньому процесі, чоловіків над жінками;

– синергетична (О. Астаф'єва, Л. Бевзенко, В. Буданов, І. Добронравова, Л. Горбунова, А. Євтодюк, І. Єршова-Бабенко, Н. Кочубей, В. Лутай, І. Предборська) – визнання освіти як відкритої і складної системи, визначення особи як творчого суб'єкта, який може впливати на самого себе й освітні процеси [4, с. 45];

– тоталлогія (В. Кізіма) – базується на ідеї онтологічної тотальності універсуму. «Людина ґрунтовніше засвоює і пізнає світ і саму себе, причому не окремо світ і окремо себе, а передусім різні форми й етапи своєї онтоко-онтологічної єдності, що відкриває їй нечувані перспективи і можливості гармонізації свого життя, що розширюються, із соціальною і природною дійсністю» [3].

З огляду на такий світоглядний, гносеологічний, методологічний плюралізм, синтез різноманітних позитивістських, соціально-антропологічних, постмодерністських теорій та методів пізнання щодо означення проблемних питань освіти, можна зробити висновок, що філософія освіти може бути визнаною як самостійна галузь наукових знань про об'єктивні закономірності розвитку освітньої сфери в усіх аспектах її функціонування. Філософія освіти є інтегративною науковою парадигмою, що асимілює знання з різних галузей, має свій об'єкт дослідження – освіту – у всій сукупності ціннісних, системних, процесуальних характеристик, що визначають її розвиток і тлумачення на всіх соціальних рівнях. Предметом філософії освіти є найбільш загальні, фундаментальні принципи функціонування та розвитку освіти, що визначають «критеріальні основи оцінки <...> міждисциплінарних теорій, законів, закономірностей, категорій, <...> правил, методів, гіпотез <...>» [5]. Сутнісне призначення філософії освіти сьогодні – означення ключової ролі знання в процесі розвитку сучасної цивілізації, створення імперативодієвої системи соціального управління, ефективного господарювання, самозбереження суспільства. Проблеми, що стоять перед освітою майбутнього, потребують змін у самому розумінні сутності освіти як інтелектуального забезпечення сталого прогресу, осмислення та трансформації традиційних наукових форм та підходів до визначення пріоритетів освітньої діяльності. Головним завданням філософії освіти сьогодні є розуміння освіти, виправдання її з погляду потреб сучасної людини, що передусім сприятиме вирішенню глобальних цивілізаційних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О. Філософія освіти: її роль та місце в системі філософського знання : навчальний посібник. *Філософські обрії*. 2010. Вип. 23. С. 187–200.

2. Запесоцкий А. Образование: Философия, культурология, политика : монография. Москва : Наука, 2003. 456 с.
3. Кизима В. Образование как сизигический процесс. *Наукові і освітянські методології та практики*. Київ, 2004. Вип. 2. С. 120.
4. Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 329 с.
5. Філософія освіти: статус, проблеми, перспективи. *Філософський портал*. 2017. URL: <http://all-filosof.ru/filosofija-osviti/17/181-filosofiya-osviti-status-problemi-perspektivi> (дата звернення: 05.03.2019).

С.В. Майстренко. Философия образования в современном философско-образовательном дискурсе. – Стаття.

Аннотация. В статье проанализированы различные подходы к определению статуса философии образования, её объекта и предмета исследования. Охарактеризованы различные философские теории относительно мировоззренческого, гносеологического, методологического понимания проблемных вопросов образования в современном глобализированном мире.

Ключевые слова: философия образования, гносеология, личность, философское познание, образовательное познание.

Svetlana V. Maistrenko. Philosophy of Education in the context of modern scientific discussions. – Article.

Summary. The article deals with distinct approaches to define the status, object and subject of the Philosophy of Education. Describes an overview characteristic of various theories concerning philosophical, epistemological and methodological understanding of educational problems.

Key words: Philosophy of Education, epistemology, personality, philosophical knowledge, educational knowledge.

УДК 37.036.5:791.83

І.П. Мельник

*викладач кафедри режисури естради, театралізованих видовищ та цирку і актора театру
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва,
м. Київ, Україна*

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В АМАТОРСЬКИХ ЦИРКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Анотація. Естетичне виховання молоді є важливим складником освітянської політики кожного суспільства. Естетичне виховання спрямоване на розвиток креативності молоді у контексті розуміння прекрасного як найважливішої категорії естетики. Одним з прикладів реалізації естетичного виховання є функціонування аматорських циркових колективів.

Ключові слова: естетичне виховання, прекрасне, мистецтво, аматорство, цирк.

Постановка проблеми. Передумовою успішного функціонування суспільства є його духовна цілісність у полікультурному просторі, наявність високодуховного потенціалу країни, можливості творчої реалізації молоді у гуманітарній сфері. У цьому контексті важливим є навчальна й виховна робота усіх ланок освітнього процесу – від дошкільного виховання, шкільної освіти до вищих навчальних закладів та позашкільної освіти – товариства, студії, ансамблі, вертепи на аматорських засадах. Нині важливо звернути особливу увагу на дослідження аматорських колективів у цирковій галузі мистецтва як початкової сходинки у розвитку відповідної галузі культури, так і фундаментальності циркової освіти, а також осередку естетичного виховання молоді.

Аматорська циркова культура надає нового дихання мистецькому соціопростору через синкретизм різноманітних виражальних форм та сприяє збереженню національних культурних традицій, їх поширенню на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з вищезазначеної проблематики переконує у тому, що проблема естетичного виховання є актуальною впродовж тривалого часу як у вітчизняній, так і в за-